

1. VANDTILFØRSELEN NORDFRA.

Allerede 1558 havde man drøftet en Plan om at forbinde København med Vanddragene ved Lyngby og med Furesøen. 1611 tog den kendte Fysiker Mogens Bertelsen Dallin Planen op¹⁾ og beregnede Faldet i en Kanal fra Tolle Sø (formentlig = Fulle Sø, Furesøen), der laa 4 Alen 1 Kvarter over Lyngby Sø, gennem denne til Gentofte Sø, der laa 3 Alen 3 Kvarter under Lyngby Sø. Det var Meningen at grave en ny Sø Syd for Ibstrup (Jægersborg), 8¹/₂ Alen dyb, og afdæmme Løbet fra Ibstrup Sø (Hundesøen) til Stranden (Hvidøre Bæk) med en 10 Alen høj Dæmning. For at lede Vandet saa hurtigt

¹⁾ Saaledes skriver han selv Navnet (Maanedregistre til Rentemesterregnsk. (Buysser døde før 9/6 1636, da hans Enke, Anna Falkers, fik Afregning. (Rentemesterregnsk.), jfr. K. D. III, 26/8 1636.

²⁾ Foran S. 167.

³⁾ Resens Vandbog (Raadstuearkivet).

bort, at det ikke stod op over Engene ved Ibstrup, hvor Kongen havde begyndt Opførelsen af et Jagtslot i Stedet for den gamle Kongs- og Jagtgaard, vilde Dallin grave en 3 Alen dyb Grøft derfra til Gentofte Sø. Fra denne havde Vandet frit Løb til Emdrup Sø og videre gennem Lersøen til København.

Den ny Sø ved Ibstrup blev ogsaa gravet, og Gentofte Sø blev samtidig (1614) udskaaret, »at Vandet kan have sit Løb derfra til Ibstrup«, hvor der skulde anlægges Grave og Volde. Graveren Lefars Berends fik 60 Daler derfor og udskar desuden Ibstrup Sø (Hundesøen). I Stedet for, at Vandet skulde løbe til Gentofte Sø, blev det, som man ser, ved dette Anlæg ført bort fra København, ogsaa fra Gentofte Sø. 1616 arbejdede Tømmermænd paa Dæmningen for Gentofte Sø og gjorde nyt Brøstværn »i Stedet for hvis, som var udbrudt og bortflydt«. Søens Afløb til Emdrup Sø blev altsaa standset ved en Dæmning.

1617 opmaalte Dallin efter Ordre for tredje Gang Strækningen fra Lyngby Sø til København¹⁾ og pegede paa, at den gamle Plans Gennemførelse vilde bringe Mulighed for Oprettelse af en Række Vandmøller ved den store Strøm, man efter Planen agtede at lede til København, hvor det nye Vandløb skulde gaa gennem en Kanal fra Sortedamssøen over Rosenborg til St. Annæ Bro (Amalienborg). Der kunde anlægges en Havn. Men Planen blev skrinlagt; dog gravedes 1618 en Grøft fra Sortedamssø til Rosenborg²⁾.

Efter at Hensynet til Ibstrup saaledes delvis havde afskaaret Københavns Vandtilførsel fra Nordøst, besluttede man at udbygge Vandtilførselen fra Nordvest.

Derved bibeholdtes status quo. Thi Tøbberup Mose og Kagsaaen synes allerede 1570, da Aaen fra Damhus

¹⁾ Danske Mag. 3. Rk. IV, S. 171.

²⁾ »Hist. Medd.« 1. Rk. II, S. 199.

soen til Peblingsøen blev gravet, at være udbygget til Fæstningsgravenes Hovedforsyning. Det tyder paa ældre Anlæg af denne Art, naar det 1617 hedder, at Voldmester Thomas Hansen ryddede Tøbberup Dam og gjorde Dæmningen 4 Alen bredere, og at 1618 stak en Mand i 64 Dage Tørv, »som han satte paa den Dæmning mellem Tøbberup og Bagsværd, som efter K. Maj's Befaling er færdiggjort (udbedret), saa og [har] arbejdet paa den Dæmning ved Gladsaxe«. Det maa være en tidligere Udbygning af Kagsaaen, her nævnes¹⁾. Ved Tøbberup, hvor Kongen ogsaa havde en Jagtgaard, laa Statens store Tørvemose, hvor der aarligt blev skaaret 150—200 Roder Tørv ($1 \text{ Rode Tørv} = 9 \times 8 \times 2 = 144 \text{ Kubikalen}$), altsaa indtil 28,800 Kubikalen, foruden hvad Vartou Hospital og Bønderne selv tog. Denne Tørvegravning har forøget Vandtilførselen.

Da Byen Islev i Rødovre Sogn, formentlig 1574, blev nedlagt og dens Mark gjort til Græsvang til Københavns Slot, blev ogsaa et Stykke af Nabobyen Herlevs Jorder lagt ind under denne Enghave, og Herlev fik derfor 1575 sin Landgilde nedsat. Samtidig fik Bønderne, der havde haft Brændsel af Islev Overdrev (Skovkrat), til Erstatning anvist Tørv i Tøbberup Mose. Islemark blev 1597 indhegnet med Stengærder, og den alfare Vej over Marken (København-Ballerupvejen) lagdes da udenom Enghaven.

Paa Tøbberup Mose laa Slottets Tørvehus, der nævnes i Lensregnskabet 1602; 1619 byggedes et nyt paa 9 Fag²⁾, hvor Tørvefogden, en af Slottets Liggere, i Tørvetiden arbejdede med 8 Tørveskærere og over 80 Kvinder. Huset flyttedes 1635, da Mosen var opskaaret, til Femsø-

¹⁾ Dallin beregnede 1617 ogsaa en Kanal »fra Bagsværd Sø gennem Trakten til den ny Dæmning for Tørvemosen, ialt 1623 Roder à 8 Alen = 12,984 Alen«.

²⁾ 1 Fag eller 1 Binding Hus sædvanlig = 2 Alen.

lyng ved Høsterkøb, der derefter blev »Slottens Mose«, og her byggedes et nyt Tørvehus, 38 Fag langt. Tørvearealerne i Tøbberup blev overladt den største Gaard i Byen, og Kagsaaen gled derfor i den følgende Tid ud af aktiv Tjeneste i Københavns Vandforsyning, omend Tøbberup Mose, som det ses af Dr. Christensens ovennævnte Afhandling, ligesom Kagsaaen, paa Papiret regnedes med dertil, fordi Byen naturligvis ikke vilde opgive allerede vundne Arealer. Vandet løb imidlertid allerede 1672 ikke længere under Klausdals Bro Sydpaa, men den modsatte Vej, rimeligvis fordi Bønderne har fundet Afvandingen Nordpaa bekvemmest. Den var nok ogsaa mindre byrdefuld at vedligeholde, baade fordi det var den naturlige Afvanding, og fordi Løbet Sydpaa kontrolleredes af Staten. København kunde dog undvære Tøbberup og fik hurtigt Erstatning i Vanddragene mod Nordøst.

Man lod ved Fæstningsbyggeriet ikke blot Kagsaaen oprense. Det er blevet paalagt Bønderne i Lenet at betale en Ekstraskat paa 500 Daler til Udbygning ogsaa af Harrestrup Aa. Thi Rentemesteren betalte 16. Juli 1615 Vandmester Mikkél Nielsen 50 Daler »udover de 500 Daler, som Bønderne havde udgivet for den Grøft, han antog paa egen Bekostning at grave og forfærdige fra Nørbølle [Nybølle] til Egby«. I September Aaret efter fik 2 Karle Betaling af Lensmanden for »Arbejde i 28 Dage paa Dæmningen mellem Ledøje og Risby«, formentlig en Del af det Arbejde, Mikkél Nielsen havde udført. Det er sikkert 70 Daler Efterbetaling herpaa, som Lensmanden flyede Vandmesteren den 10. April 1620 »for den store Grøft, han for nogen rum Tid siden forleden gravede fra Holme og neder mod Harrestrup, hvor Vandet skulde have sit Løb hid ind til Byen«. Mikkél Nielsen fik altsaa 620 Daler for det. Arbejdet har bestaaet i en Opstemning ved Risby af Nybølle Aa, der

løber Sydpaa til Køgebugt, og en Indleden af den i Harrestrup Aa, der løber til Damhussøen. 1619 blev Arbejdet ført helt ud til Ballerup, og 19. April 1619 betaltes Vandmesteren de første Penge »for det Arbejde, han paatog sig at gøre ved Aagerup«, der, som det siges senere i Regnskabet, bestod i Anlægget af en Grav og to Dæmninger mellem Ballerup og Aagerup og Gravning af en Grøft derfra (fra Nybølle Aa) »til den gamle Grøft paa hin Side Ledøje og siden neder til København«. Nøjere hedder det 3. November 1619 i Lensregnskabet, da han paa dette fik 30 Daler: »en Grøft mellem Ballerup, Ledøje og Aagerup Marker ved Angelholm, 80 Favne (240 Alen) i Længden, 6 Alen udi Bredden og 3 Alen i Dybden, tvende Dæmninger mellem Ledøje og Risby Gærder (Markskel), formedelst Vandet der smst. ikke skal have sit Løb tilbage igen, men desto bedre kunne have sit Løb hid ind til Byen.« Ialt fik Mikkel Nielsen 380 Daler for dette Arbejde, saaledes at Udbygningen af Nybølle og Harrestrup Aaer havde kostet 1000 Daler. 1619 byggedes en Sluse ved Ballerup.

Aaen fra Harrestrup til Damhussøen blev 1664 ryddet af Amtets Hovbønder. Halvdelen af det store Arbejde, det, der laa Vest for Harrestrup, var altsaa da ladet i Stikken, og siden høres intet mere til dette Anlæg.